

Тема

*Пісні про боротьбу проти соціального
та національного гніту («Ой Морозе,
Морозенку», «Максим козак Залізняк»)*

*У **XIV—XVI** ст. більша частина українських земель була захоплена панською Польщею. З того часу наш народ вів постійну і непримиренну боротьбу за своє визволення.*

*У середині XVII ст. ця боротьба переросла в народну війну проти іноземних поневолювачів .
Повсталі маси очолив **Богдан Хмельницький**.*

Хто ж такі гайдамаки ?

Слово гайдамак з тюркського – «гайде!» означає «**тікай!**»

(З тюркської - **haydamak** — бродник, кочівник, розбійник) — самоназва народних повстанців на Правобережній Україні, що залишалася до кінця XVIII століття під владою Речі Посполитої.

Гайдамацькі загони склалися із селян, козаків, наймитів, міщан-ремісників і навіть збіднілих шляхтичів.

«Хто ж він Морозенко?»

Народна пам'ять зберегла прізвище легендарного воїна у пісні *« Ой Морозе, Морозенку»* (можливо, це — Нестор Морозенко, осавул Кропивнянського полку, який разом з М. Кривоносом діяв на Поділлі проти польської шляхти і брав участь в облозі м. Збараж; існує також думка, що це полковник Станіслав Морозенко (Мрозовицький), який загинув у 1649 р. у бою під Збаражем.

Довідка!

Полковий осавул (осавула) у козацькому війську XVII—XVIII ст. - службова особа, яка відала озброєнням, постачанням та військовою підготовкою козаків.

Деякі краєзнавці зазначають, що народився Морозенко на Тернопільщині, в селі Кровинка біля Теремовлі. Його батько був підстаростою і служив польському королю. Мати — українка, займалася вихованням сина. Помітивши неабиякі здібності сина до науки, батьки віддають його на навчання до католицьких колегіумів у Львові та Замості. Згодом — навчається в Кракові, Сорбонні. Окрім латинської і грецької, володів ще десятьма мовами. Польський король посилає його на боротьбу з козаками, але Станіслав, ближче пізнавши життя українського народу, сам стає козаком, змінює ім'я і прізвище.

Уже як Нестор Морозенко він очолює влітку 1648 року повстанські загони під час визвольного походу козаків на Поділля і Галичину. Розумний, освічений дипломат і хоробрий воїн, Морозенко стає правою рукою й улюбленцем гетьмана Богдана Хмельницького. За сміливість і відвагу, винахідливість і турботу про простих людей полюбили його і козаки, і селяни.

Шляхтичі намагалися повернути Морозенка до свого табору, але він з огидою відкидав їхні пропозиції. Поява Морозенка на полі бою завжди викликала паніку серед ворогів. Відзначився Морозенко в боях проти польської шляхти під Пилявцями, Меджибошем і Збаражем.

Битва під Збаранжем

*А загинув командувач кінноти
Визвольної армії у **1649 р.** так, як і мав
загинутися легендарний воїн.*

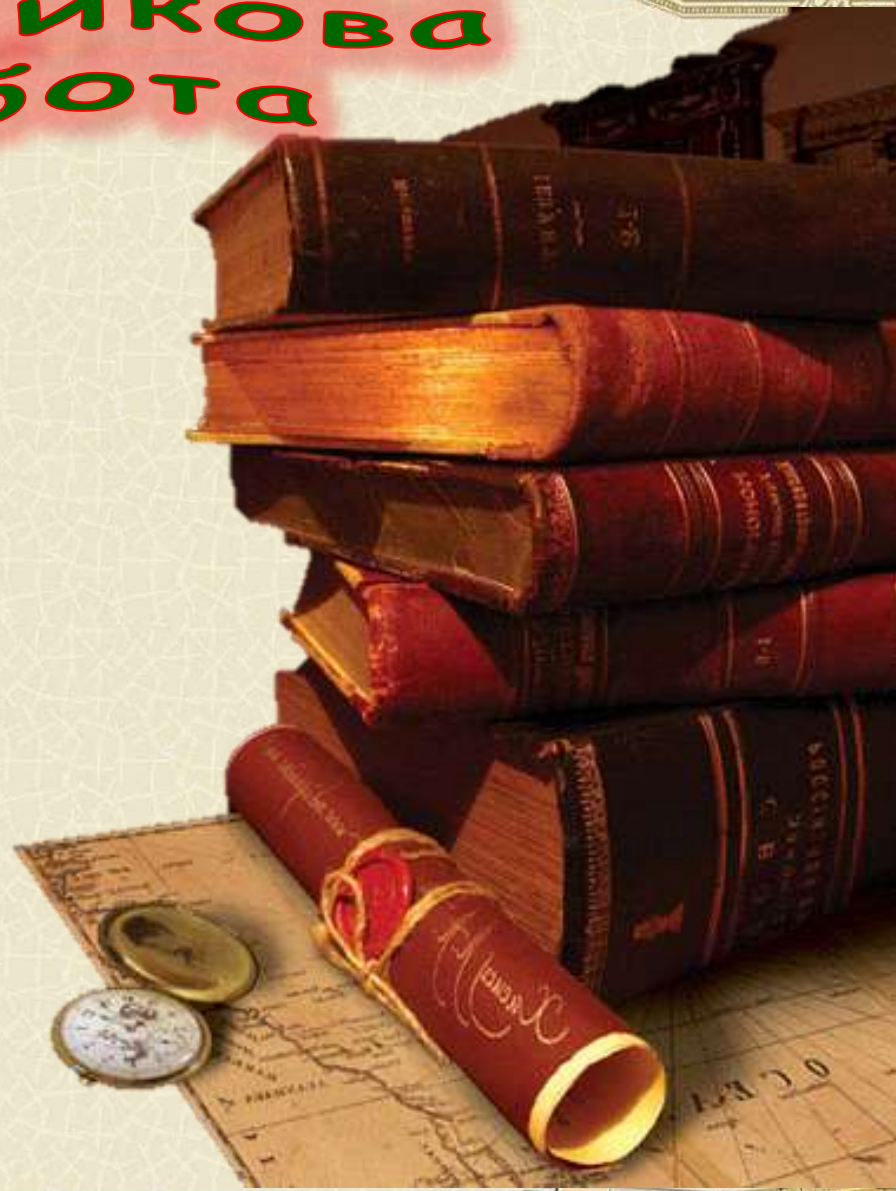
*Поховали отамана в чистім полі, на
святій українській землі, і не насипали
могили, щоб вороги не знайшли кісток
ненависного їм козацького отамана
полковника Морозенка. Ніхто й досі
не знає, де знайшов свій останній
спочинок народний улюбленець і
герой.*

СЛОВНИКОВА РОБОТА

*Савур - могила — один зі
степових курганів на
півдні України.*

*Єси — у значенні «є,
будеш».*

Робота з текстами

1. Проти кого билися козаки на чолі з Морозенком?
2. Зачитайте рядки пісні, де змальовано битву козаків Морозенка з «татарвою». Якою була битва козаків з ворогом?
3. Порівняйте опис козацького війська і татарського. Про що він свідчить?

*Буйне військо виступає,
Попереду Морозенко
Сивим конем виграває.*

*То не грім в степу грохоче,
То не хмара світ закрила,
То татар велика сила...*

Робота з текстами

4. Які саме художні засоби допомагають нам відчутти ставлення невідомого автора до козаків, до татар?

У пісні татарське військо порівнюється з громом і хмарою. Але це не звичайне порівняння: тут предмети зіставляються через **заперечення** - *то не грім , не хмара, а татарське військо*. Такі порівняння називаються - **заперечними**. В художніх творах вони вживаються, як і звичайні порівняння, для того, щоб підкреслити могутність або красу зображення.

5. Чи завжди народна пісня оспівує тільки перемоги козацтва?

Робота з текстами

- 6.** Що сталося з Морозенком, коли він потрапив у полон?
Почитайте рядки, в яких сказано про загибель народного героя. Поясніть, за допомогою яких слів народ виявляв своє ставлення до Морозенка і татар.
- 7.** Чому козак Морозенко є народним героєм ?
Чого навчає нас образ цього героя ?

Робота з текстами

- 11.** У чому виявилася жорстокість татар до Морозенка?
З чим це пов'язано?
- 12.** Яких страждань зазнала Україна?
- 13.** Хто ж прославляв наш рідний край у скрутний для нього час?
- 14.** Дослідіть, як у творі оспівано Україну? Чому вона є уособленням українських матерів?
- 15.** З чим асоціюються татари?
Як їх названо у творі?

Цитатне гроно

« ... славний
козаче... »

« вони... живцем
серце взяли »

« попереду...
сивим конем
виграває »

Морозенко

« як мак,
розпускався,... »

« ... став... у полі
гуляти... »

Тема

оспівування боротьби козаків під керівництвом Морозенка з татарами.

Ідея

возвеличення мудрості, мужності козацького ватажка; засудження жорстокості, підступності татарських поневолювачів.

Основна думка

козаки нічого не бояться, власні пожертвувати власним життям за народ.

Композиція

Художні особливості твору

Гіперболи: «вийняли серденько...» -
«дивись...Морозенку, на свою та
Україну!», «татар велика сила».

Порівняння: « як мак,
розпускався».

Епітети: «славний
козаче», «горде
військо», «сивим
коником».

Метафори: «Вкраїна плаче»,
«Морозенко... сивим коником
виграває», «живцем серце
виривали».

Пестливі слова:
«козаченько»,
«коником».

Риторичні оклики: «Тепер дивись , Морозенку, / На
свою ти вроду!», «Тепер дивись ти , Морозенку, / На
свою та Україну!»

Довідка

Перший гайдамацький рух вибухнув у 30-х роках XVIII ст. і тривав з невеликими перервами аж до 1750 року. В ці роки уславились провідники гайдамаків Скорич, Мамай, Харко, Верлан, Іванець та інші. Другий гайдамацький рух з великою силою розгорівся у 1750-х роках, та найстрашніше повстання було в 1768 році, провідниками якого були Максим Залізняк та Іван Гонта.

*Повстання 1768 року
мало назву **Коліїщина**.
Таку назву воно дістало
від слів **«коло́ти»** або
«колі́й», тобто різники.
Здебільшого зброєю, яку
використовували
повстанці, були довгі
залізні списи.*

Максим Залізняк

**Звягінцева Олена . Портрет
козацького отамана Максима
Залізняка. (Мученик)**

*син селянина з містечка Медведівки
(на Черкащині), народний герой
Коліїщини. Рано втратив батька,
тривалий час наймитував у січової
старшини, змалку пізнав злидні й
поневіряння, голодне існування.
Тривале перебування на Запорозжжі,
спілкування з козаками, з простим
людом переконали Залізняка в
необхідності боротьби за
справедливість. Мав значні
організаторські здібності й військовий
хист. Це допомогло стати йому
досвідченим запорозьким козаком.*

На Січі він з'явився приблизно в **1757** році. Згодом запорозькі козаки обрали Максима полковником і своїм керівником.

Максим Залізняк розпочав боротьбу проти свавілля магнатів і шляхти з купкою (80 людей) запорожців. Він отримав благословення в Мотронинському монастирі і почав готувати зброю та закликати до себе людей з усіх околиць.

До Залізняка приєднувалися дрібні ватаги гайдамаків. В **1768** р. він зібрав у Холодному Яру, на Чигиринщині, гайдамацький загін у кількасот чоловік (*у пісні 40 тисяч — поетичне перебільшення*) і захопив Жаботин, Смілу, Черкаси, Корсунь, Богуслав, Канів і разом з загоном Гонти **10 червня 1768 року** повстанці й козаки оволоділи містом Умань — однією з найбільших фортець польської шляхти на Правобережжі.

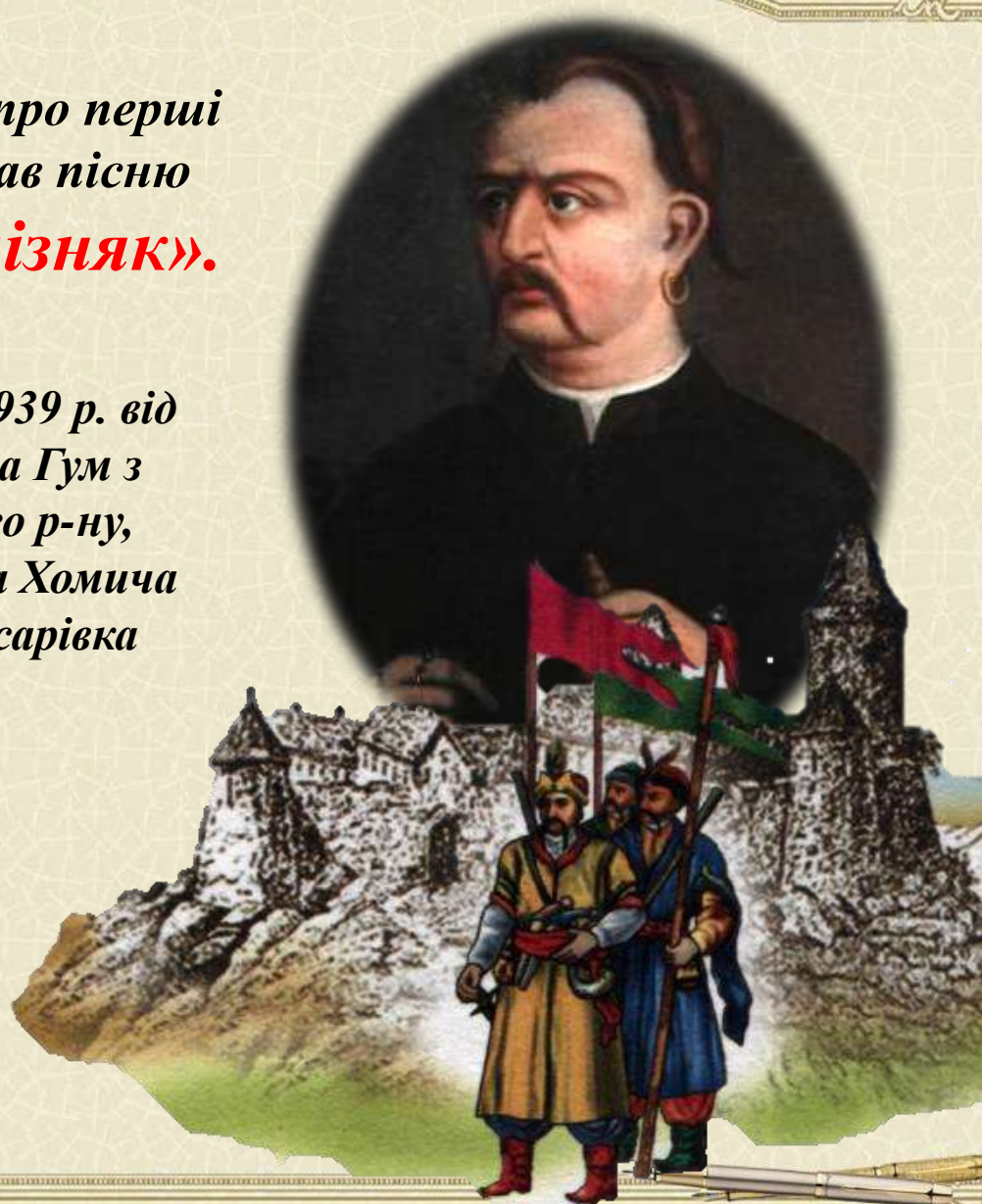
Загін царського полковника Гур'єва підступно роззброїв і ліквідував гайдамацький табір під Уманню. Залізняка катували і заслали на каторгу в Нерчинськ.

Черкащина була
центром гайдамацького
повстання, відомою під
назвою Коліївщина,
якому Шевченко
присвятив поему
«Гайдамаки».

*Про виступ Залізняка та про перші
успіхи «коліїв» народ склав пісню
«Максим козак Залізняк».*

*Пісню записано в квітні 1939 р. від
кобзарів Петра Івановича Гум з
с. Лютенків, Галицького р-ну,
Полтавської обл. та Єгора Хомича
Мовчана з с. Велика Писарівка
Сумської обл.*

Бесіда:

- 1. Який момент із життя Максима Залізняка оспівує пісня?**
- 2. Чи міг запорожець Залізняк зібрати сорок тисяч війська?**
- 3. Чому в пісні гіперболізується сила запорожців?**
- 4. З чим порівнюється врода Залізняка?**
- 5. Що ви думаєте з цього приводу?**
- 6. Чи личить таке порівняння лицарю?**
- 7. Про які почування автора свідчить пісня?**

- **Тема:**

оспівування боротьби козаків під керівництвом М.Залізняка з панами.

- **Основна думка:**

сила, мужність, рішучість, згуртованість козаків дозволить їм подолати будь-якого ворога.

Домашнє завдання:

Ст. 15-22 – виразно читати пісні,
аналізувати, усно відповідати на
питання після творів.

